

sluit bij de periode die de bijbehorende tabel aangeeft, namelijk 1899-1947. De periodeaanduiding in de tabel is fout.

Van der Bie is niet de eerste die over de geschiedenis van de inlandse tabak schrijft. Veruit het belangrijkste boek daarover is de dissertatie uit 1976 van Henk Roessingh: *Inlandse tabak. Expansie en contractie van een handelsgewas in de 17^e en 18^e eeuw in Nederland*. Van der Bie is net zoals de anderen die daarna over de geschiedenis van dit gewas hebben geschreven schatplichtig aan dit standaardwerk. Van der Bie brengt de opkomst en de groei van de tabaksteelt in navolging van Roessingh in verband de lange agrarische depressie van 1650-1750. De landbouwrijzen daalden structureel. De tabaksprijzen hielden zich echter beter dan die van andere agrarische producten en uitbreiding van de teelt van dit nieuwe gewas compenseerde het verlies aan inkomen ten dele. Daar kwam nog bij dat de hoge opbrengsten per hectare het gewas aantrekkelijk maakten. Het nieuwe van het werk van Roessingh was dat hij als een van de eersten in Nederland liet zien hoe dynamisch de landbouw ook vóór de negentiende eeuw was, door een tropisch gewas te introduceren en met veel succes aan te passen aan het Nederlandse klimaat.

Ook Roessingh besteedt aandacht aan de geschiedenis van de tabaksteelt in Amersfoort en Nijkerk, die nu dus door Van der Bie, ten dele op basis van recent onderzoek, verder is uitgediept. Van der Bie komt daarbij niet tot nieuwe inzichten. Dat neemt niet weg dat zijn boek een waardevolle aanvulling op het werk van Roessingh is, zeker wat betreft de ontwikkelingen in de negentiende eeuw.

Paul Brusse
Universiteit Utrecht

Karen Kampwirth, *Latin America's New Left and the Politics of Gender: Lessons from Nicaragua*. (New York: Springer, 2011), 59 p. ISBN 978-1-4614-0359-3

Sinds de herverkiezing van Daniel Ortega (2006), voormalig revolutionair en leider van het Nicaraguaanse Sandinistisch Front (FSLN, Frente Sandinista de Liberación Nacional), is veel geschreven over de invloed van Ortega en het FSLN op het sociaaleconomische beleid in Nicaragua, in het bijzonder wat betreft de situatie van vrouwen. Weinig analyses presenteren echter gedetailleerd cijfermateriaal.

'Latin America's New Left and the Politics of Gender' is daarom een cruciaal werk, daar het op een kritische en gebalanceerde manier longitudinale statistische gegevens – verzameld door overheidsinstellingen, NGO's en internationale organisaties – met betrekking tot de situatie van vrouwen in Nicaragua presenteert en analyseert.

In dit uitstekende korte werk, brengt Kampwirth verschillende aspecten van genderbeleid – zoals de sociaaleconomische positie van vrouwen, de vertegenwoordiging van vrouwen in beleidsposities, wetgeving omtrent geweld tegen vrouwen, etc. – op verrassende wijze samen om de evolutie en prioriteiten van Nieuw Links in Nicaragua te situeren en analyseren.

Het boek vangt aan met een historisch hoofdstuk dat een uitstekende inleiding vormt voor de lezer die niet bekend is met de socio-economische en politiek-ideologische situatie in Nicaragua. Kampwirth belicht hier de aanloop naar het revolutionaire decennium – de jaren 1980 – en presenteert een adequate en beknopte analyse van de revolutionaire jaren en de twee neoliberale decennia die hierop volgden. In deze inleiding staat de relatie tussen feminisme en de Sandinistische revolutie van de jaren 1980 centraal. Kampwirth biedt een kritische beschouwing van de manier waarop, en redenen waarom, feministen en Sandinisten aanvankelijk in een relatief constructieve relatie traden. Ze bespreekt hiervoor verschillende concrete factoren aan de kant van het FSLN – zoals het grote aandeel vrouwelijke strijdkrachten, de initiële bereidwilligheid van vrouwen zich te conformeren aan de eisen van de partij, en het feit dat het FSLN beoogde een zo breed mogelijke coalitie te vormen met een breed maatschappelijk draagvlak – en aan de kant van vrouwen – zoals de mogelijkheid die revolutionair activisme bood om uit traditionele genderrollen te stappen, het beeld van geëmancipeerd moederschap, de vaardigheden die vrouwen verwierven, etc. Deze factoren zorgden er volgens de auteur voor dat de relaties tussen het FSLN en feministen aanvankelijk vrij vlot liep. De auteur belicht echter ook hoe deze initiële relaties reeds de kern van een latere contradictie in zich droegen, door aandacht te besteden aan vroege conflicten omtrent de wijze waarop de revolutie vrouwen zou moeten emanciperen, en de vraag wat die emancipatie op zichzelf inhield. Ze besluit dat de toenemende tegenstelling tussen feministische organisaties en het FSLN te wijten is aan de onverenigbare ‘old left party-centric view of social change’ waar het FSLN voor stond, en de ‘new left social movement-centric view of social change’ waar vrouwenorganisaties voor stonden (p. 7).

In dit boekdeel belicht Kampwirth ook hoe het FSLN vanaf 2006 de erfenis en betekenis van de revolutie begon te herinterpreteren, en daarmee de feministische beweging verder tegen zich in het harnas joeg. Kampwirth’s argument verschilt van de gangbare interpretatie, die stelt dat de FSLN-leiding enkel electorale motieven had voor deze herinterpretatie. Kampwirth gaat voorbij aan het idee dat dit een louter opportunistische en pragmatische keuze was en beschrijft de beleidsshift van de huidige FSLN-leiders als een bewuste ideologische keuze. Ze onderbouwt dit argument door te kijken naar het stemgedrag van FSLN-beleidsmakers in domeinen die geen media-aandacht kregen, en die dus niet gezien kunnen worden als een poging om de publieke opinie te bespelen, maar die integendeel

uitingen zijn van het feit dat de partij zelf een stap in de meer conservatieve richting gezet heeft.

Dit argument overlapt ook met het argument dat in het tweede deel van het boek verder wordt uitgewerkt. Hier worden zes indicatoren van vrouwenrechten besproken (socio-economische status van vrouwen, relatie tussen feministes en de staat, aantal vrouwen in beleidsposities, wetgeving omtrent geweld tegen vrouwen, reproductieve rechten en seksuele rechten). Kampwirth besluit dat de merites van het huidige FSLN in al deze domeinen erg ambigu zijn, en schuwt de eenzijdig negatieve interpretatie die in kritische analyses vaak wordt gepresenteerd. Op basis van een scherpe longitudinale en comparatieve analyse van gegevens vergelijkt Kampwirth het beleid van het FSLN in Nicaragua met dat van zijn politieke voorgangers, evenals met het beleid van nieuw-linkse partijen in andere Latijns Amerikaanse landen zoals in Brazilië, Paraguay en Venezuela. Op basis hiervan concludeert ze dat het huidige FSLN een aantal significante wetswijzigingen en beleidsprogramma's heeft doorgevoerd die ook vanuit feministisch perspectief geprezen kunnen worden – ook voorbij de evidente electorale keuzes – maar dat dit in scherp contrast staat tot de feitelijke relatie tussen de Ortega-administratie en feministische activistes.

De auteur besluit met een eloquente samenvatting waarin ze de volatiele positie en keuzes van het FSLN toeschrijft aan het feit dat er onder Sandinisten reeds sinds van bij aanvang onenigheid was over verschillende waarden. Dit waardenpakket ging vervolgens steeds meer ontrafelen, wat sommige sandinisten naar autonome bewegingen dreef, andere in neoliberale richting en nog andere in de richting van het huidige FSLN met zijn 'nieuw-linkse' politiek. Dit uiteengroeien leidde tot fervente beschuldigingen heen en weer tussen FSLN-sandinisten en 'dissidente' sandinisten, over wie 'rechts' of 'links' kan genoemd worden. Kampwirth laat deze vraag onbeantwoord, maar stelt wel de vraag wat Sandinisme is. Moet dit in essentie gezien worden als een stroming gericht op het beëindigen van cliëntelisme, caudillo-politiek en het brengen van meer democratie, of eerder als een stroming die vooral gericht is op het voorzien in de basisbehoeften van de arme lagen van de bevolking? De schijnbare onmogelijkheid tot het verenigen van deze twee doelen in het huidige politieke bestel leidt volgens de auteur tot de bekende toestand van polarisatie, die ook de gemengde resultaten van de FSLN-regering in het domein van beleidsvoering rond gender kan verklaren.

Kampwirth besluit hiermee haar boek op een ingetogen en gebalanceerde manier die uitzonderlijk is in literatuur over de relatie tussen het huidige FSLN en feminisme/vrouwenrechten. Zij belicht de verdiensten van het huidige FSLN in het domein van gender, zonder daarbij kritische vragen omtrent de shift in het waardenpatroon van het FSLN te schuwen. Deze competente analyse, gecombineerd met een uitgebreide analyse van kwantitatieve en kwalitatieve bronnen en

een heldere schrijfstijl, maken dit dan ook een uitstekende werk voor wie een consistent en efficiënt overzicht wil krijgen van de beleidsmatige ontwikkelingen met betrekking tot vrouwenrechten in Nicaragua en hoe deze kunnen gekoppeld worden aan de bredere politieke evolutie in het land en in de regio.

Tine DeStrooper
Antwerp University

Ruth Oldenziel and Mickael Hård. *Consumers, Tinkerers, Rebels. The People who Shaped Europe*. (London: Palgrave Macmillan, 2013) 416p. ISBN 978-0-230-30801-5

Sewing machines, bicycles, travel agents, milk bars and Barbie dolls all make an appearance in this volume in the Making Europe: Technology and Transformations series (edited by Johan Schot, Eindhoven University and Phil Scranton, Rutgers University). What at first sight may look like a random mix of products actually all are items that once inspired or were inspired by consumers who were not just passively on the receiving end of the production and marketing process. These consumers rebelled against or tinkered with technology and processes ranging from dressmaking and preserving food to decorating homes, playing and traveling.

Where often the history of Europe is defined by war and rupture, the editors and authors of the Making Europe series have taken an alternative approach to their subject. They put the spotlight on technology instead of war as this view can help to understand that recent European history is also about continuity and about building cross border connections despite war and conflict. For a better understanding of the role of technology the very meaning of technology required rethinking. In the view of editors and authors technology is about “people and values; ideas, skills, and knowledge” and “central to the creation of Europe.” (p.ix) In this first volume in the series the focus is on the people. “The authors argue that, while inventors, engineers and politicians played their parts, it was consumers, tinkerers, and rebels who have been the unrecognized force in the making of Europe.” (p. xiii)

The basic premise of this volume thus is that consumers shaped the products to their needs and in doing so shaped their lives and eventually Europe. The volume offers a history of technology not in the guise of the big technological developments and inventions like the steam engine and the spinning jenny, but as a social history of ordinary everyday things like sewing machines and printed patterns that (were) turned into extraordinary means to, for instance, reduce social inequality and improve the quality of life.